

Pr. Dr. Filaret M. Ruscan

**VIAȚA ÎN HRISTOS ÎN ORIZONTUL
AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII MORALE**

Pr. Dr. Filaret M. Ruscan

VIAȚA ÎN HRISTOS ÎN ORIZONTUL AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII MORALE

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte
CALINIC
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

Consilier eparhial:
Pr. Constantin-Ciprian BLAGA

Redactare și corectură:
Claudia-Ruxandra MOISIUC
Pr. Ștefănel-Stelian CIURCIUN

Layout și copertă:
Constantin BODNARIU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
RUSCAN, MIHAI FILARET

Viața în orizontul autorității și libertății morale / pr. Filaret
M. Ruscan ; carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
Părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților. - Suceava :
Crimca, 2021

Conține bibliografie
ISBN 978-606-734-147-8

2

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea *Viața în Hristos în orizontul autorității și libertății morale* a părintelui Ruscan M. Filaret constituie finalizarea unui proces amplu de alcătuire a lucrării de doctorat în domeniul Teologiei Morale.

Actualitatea și importanța temei pentru reflecția teologică de astăzi este evidentă, dacă ne raportăm la starea de spirit a societății contemporane care se află într-un amplu proces de schimbare, cauzat de conflictele politice, și de tensiunile religioase și secularizare. Autorul a constatat faptul că, în acest orizont tensionat, accentuarea excesivă a autorității poate degenera în autoritarism, iar accentul disperat pus pe libertate poate degenera în libertinism și individualism egoist și egocentrist. Aceste două atitudini extreme au constituit ipostaze deviante ale autorității și libertății morale în epoca modernă și au afectat profund devenirea omului în orizontul existenței sale spirituale. Datorită acestui fapt, o cercetare critică nuanțată privind conceptele de autoritate și libertate este necesară atât în mediul academic, în spațiul eclesial, cât și în orizontul mai larg, politic, economic și social, al omului contemporan.

Lucrarea debutează cu un capitol în care autorul se concentrează asupra definirii conceptelor de autoritate și de libertate și a semnificațiilor lor complexe, dintr-o perspectivă istorico-critică. Întrucât etimologia conceptelor face parte din definiție, autorul prezintă nuanțat corespondentele greco-latine ale noțiunilor de autoritate și libertate, insistând asupra sensului lor inițial. Astfel, în limba latină, autoritatea este un concept prin care se exprimă atât puterea creatoare a lui Dumnezeu, cât și puterea creatoare și roditoare a Omului în calitatea sa de „icoană sau chip al lui Dumnezeu în această lume”. În limba greacă, noțiunea de autoritate (*exousia*)

exprimă nu atât ideea de putere, cât ideea de demnitate și de libertate a unei persoane morale. În acest sens, autoritatea reprezintă, în primul rând, o calitate morală prin care omul are putința de a cunoaște adevărul, de a săvârși binele și de a cultiva frumosul.

În ceea ce privește conceptul de libertate, acesta exprima, inițial, în limba latină, ideea de independență față de orice constrângere sau determinare exterioară. În limba greacă, conceptul de libertate (*eleuteria*), pe lângă ideea de independență (autonomie), se referă și la condiția omului liber și demn spre deosebire de sclav, acesta din urmă fiind considerat „un străin, un necunoscut, un om îndepărtat de neam și de tradiții”, nebucurându-se de demnitatea omului liber.

Concluzia la care ajunge autorul după analiza celor două concepte este următoarea: nu poate exista libertate fără autoritate. În viața reală, acestea sunt complementare și de aceea „respingerea oricărei autorități sau preferința pentru o libertate nelimitată pot deforma caracterul omului”.

Această concepție este, de fapt, ipoteza de cercetare pentru subcapitolele 1.3 și 1.4 ale primului capitol, în care autorul analizează relația dinamică și complementară dintre autoritate și libertate, așa cum a fost înțeleasă în Antichitatea greco-latină, medievală și modernă. Remarcăm, în acest context, modul nuanțat în care autorul a prezentat autoritatea morală și autoritatea politică, precum și relația dintre ele. Autoritatea morală și spirituală este privită de autor ca o energie interioară care-i cucerește pe oameni fără acțiuni coercitive sau manipulative. Ea este legată de prestigiu, de caracterul moral și spiritual autentic, care-i conferă persoanei respective statutul unui om cu autoritate. Autoritatea politică, fără a face abstracție de autoritatea morală, se întemeiază, în primul rând, pe legitimarea ei din partea celor care-și dau votul de încredere. Evident că persoanele care-și legitimează astfel autoritatea lor politică au și datoria morală de a respecta voința electorilor, mai ales în problemele de morală publică sau în cele

care afectează libertatea și demnitatea umană. De aici și concluzia autorului că autoritatea politică nu poate fi separată de autoritatea morală și spirituală.

După acest capitol preliminar, capitolele al II-lea, al III-lea și al IV-lea reprezintă centrul teologic de referință al lucrării, în care autorul se concentrează asupra fundamentelor teologice și antropologice ale autorității și libertății, asupra consecințelor exercitării autorității și asumării libertății în despărțire de Dumnezeu, asupra restaurării autorității și libertății prin întruparea Fiului lui Dumnezeu și, în final, asupra modului în care sunt înțelese și asumate în viața morală creștină.

Fundamentul sau, așa cum se exprimă autorul, temeiul original al autorității și libertății este existența și comuniunea Persoanelor Sfintei Treimi. Revelarea acestui temei în orizontul existențial al omului reprezintă un dar al lui Dumnezeu din momentul creației sale, iar primirea acestui dar, în mod conștient și liber, reprezintă calea prin care omul își descoperă autoritatea și libertatea sa participativă la autoritatea și libertatea lui Dumnezeu. Evident că omul poate refuza acest dar, autoinstituindu-se astfel pe sine însuși ca autoritate și libertate supremă. Această atitudine conduce însă la căderea omului din demnitatea sa originală, conferită de Dumnezeu prin actul creației, și la orientarea sa spre o pseudo-autoritate și pseudo-libertate. Căderea omului atrage după sine căderea întregului Univers, întrucât nerecunoașterea autorității și libertății lui Dumnezeu nu constituie o simplă transgresiune morală, ci o deviere ontologică și antropologică, care separă Universul creat de Creatorul Său.

Autorul a analizat cu competență teologică și sensibilitate duhovnicească și existențială această tragedie a omului înstrăinat de Dumnezeu, dar și depășirea ei prin actul Întrupării sau, mai precis, „înomenirii” Fiului Său și lucrarea Sa mântuitoare și restauratoare a autorității și libertății umane. Prin jertfa Fiului lui Dumnezeu și întemeierea Bisericii Sale, umanitatea noastră este reaşezată în

condiția sa originală. Asumarea acestei condiții presupune însă și o cale de edificare a conștiinței și a caracterului moral-creștin printr-o înțelegere teologică și morală a relației intrinseci dintre autoritate și libertate. Autorul aprofundează această realitate în capitolul al IV-lea al tezei, în care Biserica este prezentată ca „spațiu al edificării autorității și libertății morale”. Asumate corect în Biserică, acestea se manifestă apoi în mod concret, prin slujirea aproapelui și „sfințirea întregii creații”. Așa cum era de așteptat, după prezentarea coordonatelor teologice ale autorității și libertății morale, autorul a analizat în capitolul al V-lea al lucrării și ipostazele deviante ale acestora, care s-au manifestat cu precădere în modernitatea târzie și postmodernitate. Cauzele acestor devieri sunt multiple, însă autorul a insistat asupra celei mai importante cauze și anume: înstrăinarea omului de Dumnezeu, care dă naștere la o atitudine posesivă a omului față de semenii săi și față de creația lui Dumnezeu, conduce la abuzul de autoritate și îngrădirea libertății celuilalt, iar în anumite situații, la autoritarism, teroare și terorism.

În ultimul capitol al lucrării (capitolul al VI-lea), autorul a prezentat câteva coordonate etice ale exercitării autorității și libertății, pe care le consideră absolut necesare în societatea actuală. Cea mai importantă coordonată care este, în fapt, și exigența majoră în dobândirea autorității și libertății morale este sfințenia. Sfântul reprezintă, în viața Bisericii, modelul autentic de libertate și autoritate. „Sfântul”, afirmă autorul, „este autoritatea morală care poate realiza un raport pozitiv între sine și întreaga creație [...]; el este persoana în care iriază frumusețea paradisiacă, descoperindu-ne astfel un model viu și adevărat de exercitare a autorității și de manifestare a libertății în creația lui Dumnezeu”.

Concluziile finale la care ajunge autorul, în urma cercetării întreprinse pe parcursul lucrării, pot fi sintetizate astfel: „Spiritul antropocentric al societății contemporane îi îngrădește omului drumul spre libertatea autentică și îl subordonează unor ideologii care promovează un dispreț față de autoritate sau prezintă

autoritatea într-un mod eronat: fie ca putere de dominare asupra altora, fie ca îngrădire a libertății și afirmării egoiste de sine”. Soluția teologică la această situație nu este alta decât recuperarea sensului autentic creștin al autorității și libertății și exercitarea lor în orizontul liturgic și sacramental al Bisericii.

În final, putem afirma că lucrarea părintelui doctor Filaret Ruscan reprezintă o contribuție importantă la dezvoltarea cercetării în domeniul Teologiei Morale contemporane. Efortul intelectual depus pentru elaborarea ei este demn de apreciat și, în mod deosebit, apreciem abordarea interdisciplinară a temei, metoda minuțioasă de lucru și deschiderile evidente spre noi cercetări privind autoritatea și libertatea morală.

Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe POPA,
Coordonator științific al lucrării

INTRODUCERE

Societatea contemporană se află într-un amplu proces de transformare, generat de modificările existențiale apărute în urma conflictelor politice¹, a tensiunilor religioase² și a secularizării. Toate aceste probleme așază în prim-plan două concepte deosebit de importante pentru viața omului: autoritatea și libertatea. Pe de o parte, observăm că accentuarea excesivă a autorității a degenerat în autonomie și autoritarism³, iar pe de altă parte, apelul disperat la darul libertății l-a condus pe om spre liberalism și libertinaj⁴. Neputința găsirii unui echilibru între cele două concepte reprezintă

¹ Ne referim, în special, la efectele Revoluției franceze (1789), ale celor Două Războaie Mondiale (1914-1918 și 1940-1944), ale mișcărilor revoluționare care au dus la căderea sistemelor politice totalitare și ale războaielor din anumite zone, care au dus la dislocarea populației, provocând o mare criză a imigranților.

² Avem în vedere asaltul prozelitismului sectar în anumite țări, dar și tensiunile evidente apărute în sânul Bisericii Ortodoxe în urma Sinodului din Creta (16-27 iunie 2016) sau conflictului religios ruso-ucrainean, respectiv ruso-constantinopolitan. Disponibil la: <https://basilica.ro/patriarhia-moscovei-intre-rupe-legaturile-cu-patriarhia-constantinopolului/>.

³ În acest sens, Andrei Pleșu afirma: „Instituțiile, de la Biserică la Stat, de la Școală la justiție, sunt pândite, toate, de riscul autoritarismului. Părinții tind să fie prea autoritari cu copiii, bărbații – prea autoritari cu femeile, profesorii – prea autoritari cu elevii. Conceptul autorității a alunecat pe nesimțite, spre statutul ingrât al unui antonim al libertății”. A se vedea: Andrei PLEȘU, *Parabolele lui Iisus*, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 122.

⁴ „Unul din marile rele ale timpului nostru este că majoritatea oamenilor nu recunosc decât un număr restrâns de principii generale de morală. În consecință, se lasă prea multă libertate conștiințelor eronate și conștient îmbolnăvite. În numele libertății se dă curs unei libertăți pornografice, mijloacelor anticoncepționale, avortului etc. Statul, prin autoritatea sa, are datoria de a garanta libertatea conștiinței morale sănătoase și bune, dar nu libertinismul conștiinței falsificate și bolnave. Altfel se ajunge ca cei buni să sfârșească prin a fi supuși de violența celor răi”. A se vedea: Pr. Gheorghe POPA, *Introducere în Teologia Morală*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p. 142.

o dramă a modernității, pentru că aceste extreme constituie ipostaze deviante, care afectează profund devenirea omului în orizontul unei existențe spirituale.

În aceste condiții, se impune cu prioritate reevaluarea temeiurilor autorității și libertății din perspectivă teologică, pentru că, în esență, cele două concepte sunt daruri ale lui Dumnezeu pentru om. Acest demers este *facilitat* de domeniul Moralei creștine, care se referă cu precădere la legătura omului cu Dumnezeu și cu semenii săi⁵. Teologia Morală, preocupată profund de această relație dintre autoritate și libertate, consideră că autoritatea autentică, deși pune anumite hotare în calea libertății, nu intră în conflict cu aceasta și nu o desființează, întrucât limitarea libertății are la bază consimțământul persoanei. Privind astfel relația dintre autoritate și libertate, omul care trăiește în Hristos nu va resimți îngrădirile impuse de autoritate ca pe o privațiune, ci ca pe o recunoaștere a propriei libertăți⁶.

Provocarea majoră a omului modern care urmează lui Hristos este legată de înțelegerea autentică a raportului dintre autoritate și libertate. În viața sa morală, omul trebuie să depășească imaginea exercitării autorității *piramidale*⁷, considerată „nedesăvârșită și nedreaptă, pentru că împarte oamenii în clase inferioare și superioare”⁸. Totodată, el trebuie să-și asume modelul vieții lui Hristos, care se află în vârful unei piramide răsturnate, pe care o susține din iubire⁹.

⁵ Georgios MANTZARIDIS, *Morala creștină*, trad. Diac. C. Coman, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 177.

⁶ Arhim. Sofronie SAHAROV, *Nevoința cunoașterii lui Dumnezeu*, trad. Ierom. R. Noica, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2013, p. 295.

⁷ Este vorba despre exercitarea autorității în diferite domenii, unde funcțiile de conducere sunt ordonate piramidal.

⁸ Arhim. Sofronie SAHAROV, *Cuviosul Siluan Athonitul*, trad. Ierom. R. Noica, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009, p. 257.

⁹ „Paradoxul piramidei răsturnate ne arată că drumul către cele de jos duce la biruința veșnică și descoperă măreția Duhului și a etosului care o însoțește”. A se vedea: Arhim. Zaharia ZAHAROU, „Fericirile – trepte ale căii pogorătoare a lui Hristos”, în: *Altarul Banatului*, 2016, 4-6, p. 86.

Raportul dintre autoritate și libertate aplicat în viața morală creștină deschide calea unui discurs paradoxal. Referindu-se la noțiunea de libertate morală, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu preciza că aceasta este chiar în inima omului, iar pentru afirmarea ei nici sacrificarea propriei vieți nu reprezintă un preț prea mare. „S-ar putea spune că experiența umană originală se confundă cu cea a libertății. Libertatea este ca și aerul: nu ne gândim la el, dar trăim respirându-l”¹⁰. În aceeași măsură, și autoritatea reprezintă o prezență polivalentă în viața omului și este foarte importantă în actul desăvârșirii. Ea este, pe de o parte, autoritatea legată de darul omului de a stăpâni, primit la creație (*Facerea 1, 28*), iar pe de altă parte, ea devine o provocare pentru omul în care lucrează aplecarea originală spre păcat. Aceasta îl atrage spre exercitarea deviantă a autorității, care devine autoritarism prin dorința exagerată de putere.

Copleșit de mirajul îndumnezeirii în despărțire de adevăratul Dumnezeu, omul dă curs unui paradox nebănuit: din dorința de a crea un spațiu numai pentru sine, el invită moartea să domnească asupra sa, prin capacitatea sa de a distruge în masă. Numai că sunt minime șansele ca, în cazul actualizării acestui potențial, acesta să mai poată supraviețui. Omul este stăpânit acum de propria creație, devenind rob al mirajului său de a fi singura autoritate care dictează în viața lui¹¹.

Motivația și scopul alegerii temei

Înainte de a vorbi despre motivația elaborării acestei teme, aș dori să precizez care este temeiul cercetării acesteia în domeniul Teologiei Morale. Acesta se poate constitui din două direcții: 1. Experiența descoperirii Teologiei Morale ca viață în Hristos¹²; 2.

¹⁰ † BARTOLOMEU, Patriarhul Ecumenic, *Întâlnire cu taina. O prezentare contemporană a istoriei*, trad. Diac. L. Toma, Ed. Andreiana, Sibiu, 2016, p. 99.

¹¹ Andrei PLEȘU, *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 9.

¹² G MANTZARIDIS, *Morala creștină*, p. 177.

Simțirea moralei creștine ca mijloc de echilibru între autoritate și libertate¹³.

Pe de altă parte, subiectul acestei teze, ales în deplină armonie cu părintele coordonator, reprezintă concretizarea unor preocupări constante asupra acestei probleme. Căutările vin din vremea locuirii mele, pentru aproape zece ani, într-un mediu monahal, în timpul efectuării studiilor teologice. În această perioadă, am cunoscut diferite modalități de înțelegere a autorității și de respectare a libertății celor care își propuneau să se asemene Domnului prin viețuirea călugărească. Acestei experiențe se poate adăuga slujirea mea în calitate de secretar al unui Cabinet mitropolitan, unde am avut șansa de a observa ce înseamnă autoritatea în dimensiunile ei: instituțională și personală. Pe acestea le-am regăsit în persoana unui ierarh preocupat neconținut de păstrarea unui echilibru între autoritate și libertate.

Analizând complexitatea acestei slujiri, prin intermediul concepțelor despre care vorbim în teză, Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, afirma: „*Auctoritas* implică, deopotrivă, smerenie și prestanță; *auctoritas* comportă, în același timp, simplitate și demnitate; *auctoritas* presupune atât căldură, cât și fermitate; *auctoritas* implică bunătate și exigență”¹⁴. În același context, Părintele Mitropolit găsește o aplicare practică a terminologiei amintite în scrierile patristice, dintre care preluăm cuvântul foarte sugestiv al Sf. Ioan Gură de Aur: „slujitorul trebuie să fie cucernic, dar lipsit de mânie; temut, dar iubit; autoritar, dar popular; drept, dar larg la suflet; smerit, dar nu slugarnic; aspru, dar înțelegător”¹⁵.

¹³ Sfântul Cuvios Sofronie Saharov precizează că viața morală ca viață în Hristos este o chemare adresată celui înzestrat cu autoritatea formării caracterului moral al omului. Acesta trebuie să creeze prin intermediul ei *dumnezei* pentru veșnicie, împlinind cuvântul Sf. Ioan Evanghelistul: „Eu am spus: dumnezei sunteți” (Ioan 10, 34). A se vedea: Arhim. Sofronie SAHAROV, *Nașterea întru împărăția cea neclătită*, trad. Ierom. R. Noica, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 106.

¹⁴ † TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, „Arhiereul – slujitor demn și conducător smerit în Biserică”, în: *Teologie și viață*, 5-8/2011, p. 5.

¹⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1998, p. 86.

Totodată, tema îmi deschide orizonturi noi de fiecare dată când mă gândesc la ea din ipostaza în care mă aflu acum, cea de preot paroh. Săvârșirea Sfintei Liturghii și a altor lucrări, spre zidirea celor încredințați spre povățuire, accentuează frecvent sentimentul că *nimeni nu-și ia singura cinstea/autoritatea aceasta* (Evrei 5, 4). La acestea se adaugă și conștiința că „El este Cel ce aduce și se aduce”¹⁶, oferindu-Se celor care se apropie în mod liber de Biserica Lui. Echilibrul desăvârșit între autoritate și libertate poate fi trăit astfel prin receptarea unui model de viață pe care l-am moștenit de la Mântuitorul Hristos, prin mijlocirea Bisericii. El ne oferă libertatea autentică și modelul exercitării autorității, amplificată în asumarea unei slujiri plină de responsabilitate.

Toate aceste *confruntări* personale cu Teologia Morală și cu cele două concepte au contribuit la alcătuirea unui scop precis în realizarea unei lucrări care să evidențieze relația dintre autoritate și libertate. În acest sens, voi insera câteva întrebări esențiale, care vor constitui ipoteza acestei teze: Cât de liber este omul privat de libertatea exterioară? Suntem liberi cu adevărat dacă avem de respectat o mulțime de obligații, prescripții sau restricții? Dacă libertatea înseamnă să nu ai vreo autoritate care să-ți dicteze sau să-ți fixeze anumite hotare, atunci cum putem fi liberi, atât timp cât suntem înconjurați de nevoi? Până unde merge autoritatea unei persoane ca să nu atingă libertatea celeilalte? Cine este acea autoritate care poruncește supușilor săi ca în numele lui Dumnezeu să fie uciși oameni care sunt creați de Dumnezeu? Ce conținut oferim vieții noastre pentru ca în timpul ei să devenim liberi cu adevărat și demni de vreo poziție de autoritate? Și nu în ultimul rând: De ce viața noastră nu se poate lipsi de orizontul ordonator al unei instanțe autoritare?¹⁷.

Întrebările existențiale legate de autoritate și libertate sunt așadar un prim pas în motivația de a găsi răspunsuri pertinente,

¹⁶ *Liturghier*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2012, p. 160.

¹⁷ A. PLEȘU, *Parabolele lui Iisus*, p. 121.

care să ne ferească de frustrări și să ne edifice convingerile pentru alegerile pe care le facem în viața noastră, trăită în lumina vieții lui Hristos. Dacă nu căutăm răspunsuri, dacă nu înlăturăm îndoiala din interiorul nostru, nu vom reuși să fim niciodată liberi în adevăr. Fără îndrăzneala de a birui stereotipurile unei lumi decadente, vom fi mereu prizonierii unor gânduri subversive despre cei de lângă noi, despre părinții noștri trupești sau sufletești, despre cei care sunt în fruntea Bisericii sau a Statului, sau despre alte instituții pe care le mandatăm să ne reprezinte, să elaboreze legi și să ne guverneze cu autoritate.

Stadiul actual al cercetării

În curgerea timpului, multe domenii de cercetare au încercat să definească natura libertății și să descopere pârghiile autorității. Prima problemă, libertatea, „a preocupat încă din Antichitate pe unii filosofi ca Platon, Socrate sau Aristotel, dar și în timpurile moderne ca Immanuel Kant, Nicolae Berdiaev, Jean Paul Sartre și mulți alții”¹⁸. A doua problemă, autoritatea, a frământat de-a lungul istoriei popoare întregi, care aveau nevoie de motive însemnate pentru a recunoaște autoritatea unei persoane, întrucât „orice autoritate umană trebuie să aibă o cauză, o rațiune sau o justificare a existenței sale”¹⁹.

Fiind concepte existențiale, evidente în fiecare împrejurare a vieții, autoritatea și libertatea au fost abordate cu atenție de multe domenii, iar uneori rezultatele acestor cercetări s-au completat reciproc fără a se exclude. Avem astfel referiri legate de autoritate și libertate în teologie, în filosofie, în pedagogie, în psihologie, în medicină, în drept ș.a. Acestea constituie o puternică lucrare interdisciplinară în stabilirea resorturilor autorității și libertății, pentru

¹⁸ Disponibil la: <http://basilica.ro/numai-iisus-hristos-ofera-omului-libertate-de-plina/>.

¹⁹ Alexandre KOJÈVE, *Noțiunea de autoritate*, trad. D. Țepeneag, Ed. Tact, Cluj-Napoca, 2012, p. 41.

înțelegerea corectă a raportului dintre ele în devenirea persoanei. În încercarea de a crea o deschidere favorabilă comunicării dintre principalele domenii preocupate de această temă, am inserat în lucrare elemente din cadrul altor discipline, precum filosofie, pedagogie, istorie, psihologie ș.a., iar pentru aceasta am apelat la o bibliografie specifică fiecăreia²⁰.

Filosofia este reprezentată, în acest context, de către scriitori de mare importanță precum: Józef Maria Bocheński, Alexandre Kojève, Thomas May, Marius Dobre ș.a. Medicina, Biologia sau alte domenii legate de acestea nu evită problema, iar printre scriitorii de referință, îi amintim pe: Michel Henry, Robert Pollak, Dr. Gheorghe Preda, ș.a. În spațiul juridic, politic sau istoric, raportul dintre autoritate și libertate cunoaște o dinamică specială. Fiecare legiferare urmărește apărarea libertății, iar garantul acesteia devine o persoană sau un grup de persoane, delegate și împuternicite cu autoritate de către popor. În sensul celor precizate, avem multe scrieri, iar aici amintim câțiva reprezentanți: Hannah Arendt, Peter Garnsey, James Iverach, André Magdelain, Mihai Ciocâlțeu, Marian Popa ș.a.

În spațiul teologic, cele două concepte și raportul dintre acestea se întâlnesc într-o anumită măsură cu domeniile amintite, fără a declanșa vreun conflict. Reflecția teologică are conștiința că fiecare domeniu își aduce aportul în stabilirea unui echilibru între autoritate și libertate. Acceptând contribuția tuturor domeniilor, teologia are prilejul de a oferi un model de autoritate specific. Acesta este amplificat prin asumarea unei slujiri responsabile în orizontul autorității morale și prin experiența libertății ca *izbăvire* din limitele determinismului, prin împărtășirea din Adevărul care ne face liberi (*Ioan 8, 32*). Pe de altă parte, problema autorității este

²⁰ Din *simbioza* cu noțiunile descoperite în domeniile precizate, am descoperit că autoritatea, pentru fiecare dintre ele, nu reprezintă o sintagmă simplă sau un cuvânt care ne duce cu gândul la constrângere, la forță sau la alte elemente negative. Am avut șansa de a găsi, prin interdisciplinaritate, un conținut al autorității bazat pe relațiile dintre medic și pacient, părinte și copil, profesor și elev, maestru și discipol, lider și popor, părinte și fiu duhovnicesc.

„de maximă importanță pentru Biserică, în general, din moment ce motivația, suportul și finalitatea activității acesteia este adevărul care eliberează”²¹.

Problema relației dintre autoritate și libertate, aplicată în viața omului care se străduiește să ajungă la asemănarea cu Dumnezeu prin urmarea vieții lui Hristos²², reprezintă una dintre temele esențiale, care creează astăzi multe probleme de înțelegere. Aceasta se deschide spre orizonturi nepătrunse, când este privită din perspectiva Sfintei Scripturi. Abordând această problemă în spațiul teologic, Peter Taylor Forsyth afirma: „Problema fundamentală a oricărei religii este aceea a autorității”²³. Iar teologul grec Pavel Bratiotis considera că „problema raportului dintre autoritate și libertate în Biserica Ortodoxă este una dintre cele mai însemnate și mai fundamentale”²⁴. În lucrarea *Dumnezeu și puterea*, Jean-Claude Eslin considera că problema relației dintre autoritate și libertate „se pune astăzi mai ferm ca acum cincizeci de ani”²⁵. În același context, putem integra afirmațiile părintelui John Crissavgis, care considera că: „Din nefericire, autoritatea este adeseori confundată cu puterea, prin care se înțelege capacitatea de a-i constrânge pe alții să facă un anumit lucru”²⁶.

Începând cu perioada interbelică, foarte mulți cercetători au constatat o necunoaștere a esenței autorității și a conținutului

²¹ Pr. Constantin COMAN, *Dreptatea lui Dumnezeu și dreptatea oamenilor*, Ed. Bizantină, București, 2010, p. 377.

²² Aceasta presupune parcurgerea stărilor pe care le-a străbătut Mântuitorul Hristos. A se vedea: SF. NICOLAE CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, p. 48.

²³ Peter Taylor FORSYTH, *The Principle of Authority*, Independent Press, Londra, 1952, pp. 1-2, *apud* Paul NEGRUȚ, *O interogație asupra autorității în cunoașterea teologică*, Ed. Cartea creștină, Oradea, 1996, p. 15.

²⁴ Pavel BRATIOTIS, *Autoritate și libertate în teologia ortodoxă*, trad. Pr. O. Căciulă, Cernica, 1940, pp. 4-5, 17, 27.

²⁵ Jean-Claude ESLIN, *Dumnezeu și puterea*, trad. T. Petrache, Ed. Anastasia, București, 2001, p. 260.

²⁶ John CRYSSAVGIS, *Reîntregirea sufletului. Arta îndrumării duhovnicești*, trad. L.I. Niculescu, Ed. Sophia, București, 2006, p. 182.

acesteia, dar și o pervertire a libertății autentice²⁷. Modernitatea consideră imposibilă o relație armonioasă dintre autoritate și libertate, subliniind faptul că autoritatea condiționează și determină libertatea omului. Astfel, autoritatea este văzută drept sursă de sclavie, pe care trebuie să o combată și de care trebuie să se îndepărteze. În aceste condiții, apar premisele unei contradicții care se desfășoară în ființa omului. Acestea declanșează un conflict între autoritatea venită din exterior și libertatea simțită în interior. Atunci când nu este capabil să așeze în armonie autoritatea și libertatea, omul preferă *autonomia*, privită ca posibilitate de a trăi libertatea la maximum, fără a ține cont de limitele unei autorități.

Atenția oferită acestei probleme a crescut în intensitate în curgerea vremii pe fondul manifestării abuzive și agresive a celor investiți cu autoritate politică sau spirituală, în detrimentul libertății umane. În ultima vreme, această problemă a primit o atenție deosebită în mediul eclezial, unde se constată anumite situații de folosire neadecvată a autorității sau de exces al libertății de participare a laicilor la viața administrativă a eparhiilor, a parohiilor sau a mănăstirilor²⁸. Pe de altă parte, mediul social, politic, juridic, se confruntă cu o gravă criză de autoritate, invocându-se tot mai des noțiunile de anarhie, de încălcări ale drepturilor și libertăților omului. Se observă o decadentă în privința autorității în multe dintre domeniile vieții publice. Instituții importante ale Statului sau slujitori ai Bisericii se confruntă cu ipostaze deviate în dorința exprimării libertății și a manifestării autorității.

²⁷ A. KOJÈVE, *Noțiunea de autoritate*, p. 12.

²⁸ Este foarte importantă păstrarea unui echilibru între autoritate și libertate în Biserică, întrucât accentuarea principiului ierarhic poate devia în *prezbiterianism*, iar preferința unei libertăți fără hotare poate conduce spre *parlamentarism*. Aceste aspecte sunt subliniate foarte bine de către: Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, trad. C. Lazurca, Ed. Anastasia, București, 1996, p. 30; † Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolit de Pergamon, *Euharistie, Episcop, Biserică*, trad. Pr. I.V. Istrati și G. Chiriac, Ed. Basilica, București, 2009, p. 213. Acest echilibru este subliniat și în perspectiva organizării ecleziale elaborată de către mitropolitul Andrei Șaguna. A se vedea: Johann SCHNEIDER, *Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, trad. Diac. I. Ică Jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 242.

În ce privește atitudinea Bisericii față de stabilirea unui raport autentic și a unui echilibru între autoritate și libertate, amintim preocupările constante asupra subiectului, exprimate de către Paul Evdokimov, Georges Florovsky, Georgios Mantzaridis, Jean Claude-Larchet, Paul Tilich, Jean-Claude Eslin ș.a. În anul 2000, părintele diacon John Chrissavgis așeza cititorilor spre studiu lucrarea *Soul Mending. The Art of Spiritual Direction*²⁹, în care vorbește despre autoritatea și libertatea omului în Hristos, precizând importanța acestei teme:

„Autoritatea spirituală nu este numai una dintre cele mai esențiale aspecte ale temei pe care o tratăm, ci și una dintre cele mai puțin înțelese. Multiplele sale dimensiuni și problematici alcătuiesc matca literaturii ascetice timpurii, care nu este încă destul de detaliat conturată nici în cercurile academice, nici în cele eclesiale – una dintre cauze fiind insuficiențele informații oferite de literatura patristică despre atitudinile, uneori eronate și neadecvate, pe care le-au avut unii povățuitori”³⁰.

În spațiul teologic românesc, părintele André Scrima considera că termenul de autoritate a devenit unul dintre cei mai „înșelători termeni ai vocabularului nostru”. Deși este utilizat foarte frecvent, părintele Scrima considera că „despre acest termen se știu, totuși, puține lucruri”³¹. O importanță deosebită este acordată acestor concepte și de către părintele Dumitru Stăniloae, iar mai aproape de timpurile noastre problema relației dintre autoritate și libertate a fost abordată cu atenție de către părintele profesor George Remete într-un capitol distinct din lucrarea *Ființa și credința*, apărută în anul 2016. În ultima vreme s-au accentuat

²⁹ Apărută pentru prima dată în anul 2000 la Ed. Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts.

³⁰ J. CRYSSAVGIS, *Reîntregirea sufletului. Arta îndrumării duhovnicești*, p. 127.

³¹ André SCRIMA, *Funcția critică a credinței*, trad. A. Manolescu, Ed. Humanitas, București, 2011, pp. 193-194.

dezbaterile asupra acestui subiect, devenind tema unor întâlniri academice naționale și internaționale³².

Obiectivele și limitele cercetării

Prezentul demers, dedicat autorității și libertății, are câteva obiective precise: 1. *descifrarea* terminologiei celor două concepte; 2. descoperirea temeiurilor care stau la baza lor; 3. observarea schimbării paradigmei în privința exercitării autorității și a libertății prin modelul Mântuitorului Hristos; 4. accentuarea importanței echilibrului dintre autoritate și libertate, care poate fi trăit deplin în Biserică³³; 5. denunțarea ipostazelor deviante; 6. trasarea unor coordonate etice în manifestarea concretă.

Prin abordarea teologică a celor două concepte nu se dorește o desființare a instituțiilor Bisericii sau ale Statului, ci o revenire la autoritatea întemeiată pe virtuțile omului, detașată de orice constrângere, recunoscută în mod liber. Aceasta este exercitată prin slujire, prin iubire și prin responsabilitate. În acest fel, se îndepărtează hotărâtor orice tendințe tiranice sau atitudinile nepotrivite de superioritate.

Totodată, vom încerca să oferim un răspuns din perspectiva Teologiei Morale la: 1. criza de autoritate; 2. accentuarea ideii de egalitate; 3. necesitatea supunerii; 4. experiența unei libertăți cu sau fără limite. Acestea au ca reper dorința unei formări pasive a

³² Acestea au fost motivate de anumite evenimente importante precum: *Sinodul din Creta 2016, Întâlnirea Tinerilor Ortodocși – ITO 2017, Anul Centenar 2018, Vizita Papei Francisc 2019* ș.a. Sentimentul unei exprimări deviante a autorității și a libertății este observat și de către Andrei Pleșu într-o scurtă meditație: „Ceea ce ne unește în anul centenar – 2018 este lupta unora contra altora. De o parte, deținătorii și împătimitii puterii, incompetenții, obraznicii. De cealaltă parte, cetățenii responsabili și disperați, oameni cumsecade, români îngrijorați de soarta țării. Pe scurt: pe de o parte, cei care n-au nicio autoritate, dar au putere, pe de alta, cei care au autoritate morală, civică, profesională, dar n-au putere. Acesta este, deocamdată, portretul amar al unui centenar lipsit de vocația sărbătorii”. Disponibil la: <https://www.europafm.ro/romania-in-pericol/>.

³³ Pr. Alexander SCHMEMANN, *Biserică, Lume, Misiune*, trad. M. Vințeler, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2014, p. 198.

omului contemporan, fără accente autoritare³⁴. Pe de altă parte, se observă asaltul unor curente culturale care doresc să afirme o libertate extremă, înlăturând orice limită din calea acesteia și considerând o deviație drept normalitate. În aceste condiții, autoritatea tradițională se întâlnește cu o libertate dusă la extrem și transformată în libertinaj.

În contextul acestei modernități târzii, suntem puțin intrigati și de ascensiunea unor sisteme religioase și politice extreme, care propun cu autoritate ca în numele lui Dumnezeu, să fie uciși oameni creați după chipul Lui. Mai mult decât atât, suntem chemați să răspundem unei mari provocări: Este corect, din punct de vedere moral, să îi tolerăm în societate pe cei care nu sunt, la rândul lor, toleranți cu ceilalți?

Încercăm în aceste pagini să oferim un posibil răspuns la fenomenul extrem al autoritarismului, să identificăm soluții împotriva anulării evidente a libertății omului de către povățuitori autoritari, să oferim câteva repere concrete, prin care putem distinge autoritatea autentică de cea utilitaristă.

Totodată, se cuvine a fi precizat și ce nu este această lucrare. Ea nu reprezintă o abordare exhaustivă a problemei autorității în întâlnirea ei cu libertatea. Nu vorbim aici de un raport detaliat dintre Biserică și Stat, care face în prezent obiectul unor ample cercetări doctorale³⁵. Nu vorbim în această lucrare despre libertatea omului din punct de vedere genetic, problemă atinsă de alți colegi din spectrul aceluiași domeniu al Teologiei Morale.

³⁴ Părinții se află de multe ori între două extreme: pe de o parte, sunt îngrediți sau nu doresc să exercite o autoritate asupra copiilor, iar pe de altă parte, devin prea autoritari, îngredind libertatea copiilor prin mijloace nepotrivite. În mediul monahal, ucenicul devine din ce în ce mai sensibil și *se răzvrătește* atunci când i se pare că o poruncă sau un cuvânt al părintelui spiritual este prea aspru. În domeniul politic, observăm o răsturnare a valorilor autorității care stau la baza guvernării unui stat: asistăm la o contestare permanentă a autorității unui șef de stat sau de guvern, iar autoritatea legilor votate este supusă îndoielii și relativizării.

³⁵ A se vedea lista lucrărilor elaborate la Școala Doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu: http://patriarhia.ro/images/pdf_2015/teologic_educational/universitatea_lucian_bлага_sibiu_doctori_teologie_1990-2014.pdf.

Metodologia cercetării

Sub raport academic, putem spune că am făcut apel la câteva metode de cercetare specifice acestui nivel de studiu. Am folosit în anumite situații *metoda comparativă*, pentru a face o legătură între trecut și prezent în privința terminologiei. Aceasta a avut ca obiectiv observarea modului în care au fost asumate cele două concepte în filosofia antică și în exprimarea medievală sau modernă. Aceeași metodă a fost folosită pentru a privi comparativ între căutarea autorității și libertății prin mijloace convenționale și dezvoltarea acestora în Biserică, în comuniune cu Hristos și cu semenii.

În situațiile în care conceptele au fost preluate din alte domenii de cercetare, din afara spațiului teologic, am folosit *metoda analitică*, pentru a face o distincție între autoritatea înțeleasă ca dominare și putere și autoritatea recunoscută de către ceilalți nu doar ca efect al unor prerogative, ci ca demnitate și prestigiu ale unei persoane cu caracter moral. Iar în încercarea de a sistematiza și de a sintetiza câteva elemente care ne pot ajuta să distingem autoritatea și libertatea autentică de cele utilitariste am folosit *metoda sintetică*.

Modul în care vom face expunerea este concentrat între afirmarea adevărului care eliberează, folosind metoda hermeneutică și exprimarea precisă, sistematică și argumentată, evitând limbajul narativ, care poate crea limite sau piedici artificiale în înțelegerea mesajului lucrării. În acest scop, vom folosi și metoda ascetică, specifică Teologiei Morale răsăritene³⁶. Prin aceasta ne propunem, pe de o parte, să nu denaturăm paradoxul vieții în Hristos, printr-o înșiruire sterilă, iar pe de altă parte, ne străduim să realizăm o prezentare limpede, transparentă și sistematică, pentru a da la o parte blocajele generate de un text metaforic.

³⁶ Pr. Gh. POPA, *Introducere în Teologia Morală*, pp. 14-15.

Structura generală a lucrării

Lucrarea de față este structurată în șase capitole, secondate de subcapitole adiacente, care au menirea de a oferi coerență subiectului. Abordarea este una tematică, pentru că își propune să rămână mereu în hotarele relației dintre autoritate și libertate, din dorința de a da cursivitate lucrării. În acest scop, alcătuirea planului urmărește precizarea temeiurilor autorității și libertății; devenirea omului ca autoritate, prin respectarea libertății celui-lalt; exercitarea deviantă a autorității și a libertății. Iar în cele din urmă, vom insera câteva coordonate etice, menite să păstreze un echilibru între autoritate și libertate.

În primul capitol vom face câteva precizări asupra conceptelor și asupra dezvoltării acestora în filosofia antică, în gândirea medievală și în exprimarea modernă.

În al doilea capitol ne vom apleca asupra temeiurilor teologice ale autorității și libertății. Aici vom observa modul exercitării autorității și al trăirii libertății din perspectiva scripturistică și patristică. Ne vom referi, pe de o parte, la autoritatea și libertatea dumnezeiască, iar pe de altă parte, vom încerca să observăm modul în care întrebuițează omul aceste daruri.

În capitolul al treilea vom preciza faptul că autoritatea și libertatea omului, pervertite prin căderea în păcat, sunt restaurate prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. În același timp, vom sublinia schimbarea de paradigmă în privința exercitării autorității și libertății în orizontul vieții în Hristos.

În capitolul al patrulea vom încerca să observăm care sunt principiile care stau la baza autorității și libertății în viața morală creștină. Vom scoate în evidență faptul că autoritatea și libertatea sunt daruri ale lui Dumnezeu, pe care omul trebuie să le cultive liber în comuniune cu El și cu aproapele. Totodată, vom observa că Biserica reprezintă mediul în care se poate realiza un echilibru între autoritate și libertate.

În capitolul al cincilea ne vom îndrepta atenția către ipostazele deviate care pot apărea în cazul unei exercitări interesate și pătimăse a celor două daruri: autoritatea și libertatea. Vom observa aici că accentuarea autorității poate conduce către autoritarism și alte forme derivate din acesta, iar respingerea oricărei forme de autoritate poate conduce către libertinaj.

În ultimul capitol, al șaselea, vom oferi un răspuns teologic problemelor legate de autoritate și libertate. Ne vom strădui să inserăm aici câteva coordonate etice prin care omul își poate exercita autoritatea respectând libertatea celuilalt. În același timp, vom încerca să observăm care sunt elementele importante care pot contribui la o relație armonioasă a celor două concepte.